

Chrześcijańska Akademia Teologiczna
Wpłynęło dn. 04.03.2021
Nr 108/2021
Zał. -

Recenzja pracy doktorskiej mgr Włodzimierza Lebieckiego, *Kultura śpiewu cerkiewnego na Grodzieńszczyźnie – historia i współczesność*, napisanej na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Włodzimierza Wołoszuka (Warszawa 2017), ss. 303.

Praca doktorska mgr Włodzimierza Lebieckiego, *Kultura śpiewu cerkiewnego na Grodzieńszczyźnie – historia i współczesność*, została napisana na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Włodzimierza Wołoszuka. Ramy chronologiczne, zawarte w tytule, nie budzą zastrzeżeń. Niektóre elementy analizy merytorycznej sięgają poza wyznaczone przedziały czasowe, czasami aż po współczesność. Taka cezurą czasowo-przestrzenną wskazuje na dobre zrozumienie tematyki przez autora.

Rozprawa doktorska składa się ze wstępu, czterech merytorycznych rozdziałów i zakończenia. Praca uzupełniona została wykazem skrótów, bibliografią wykorzystanych źródeł i literatury, licznymi cennymi aneksami oraz streszczeniami w języku rosyjskim, polskim i angielskim oraz dopełniona płytami CD z przykładami śpiewu cerkiewnego. Trzeba zauważyć, że zawarte na nośnikach audio-wideo śpiewy cerkiewne są współbieżne z poruszonymi zagadnieniami w rozprawie.

Ocena celów i hipotez badawczych oraz konstrukcji pracy. Autor postawił sobie za cel przedstawienie kompleksowego opisu tradycji liturgicznej śpiewu cerkiewnego na terenie Ziemi Grodzieńskiej od czasów średniowiecza po lata nam współczesne. Mgr Włodzimierz Lebiecki zagadnienie to przeanalizował w aspekcie chronologicznym, historycznym, teologicznym i duszpasterskim. Autor przedstawił w pracy tezę, że tradycja muzyki cerkiewnej jest wciąż aktualna i ma swoje stałe miejsce w najnowszej historii Cerkwi prawosławnej w diecezji grodzieńskiej. Wiele miejsca autor rozprawy doktorskiej poświęca typologii liturgicznej kultury wokalne w aspekcie diachronicznym. Zaprezentowana hipoteza badawcza ukazania i oceny spuścizny kompozytorskiej współczesnych duchownych w diecezji grodzieńskiej była wielkim wyzwaniem autorowi rozprawy. Jej uzasadnienie wymagało omówienia wielu towarzyszących ich działalności kompozytorskich różnych zjawisk: rozwój muzycznej kultury cerkiewnej, odrodzenie tradycji wokalne i zmieniających się kryteriów ocen muzykologicznych. W świetle zaprezentowanych w rozprawie danych i źródeł przekonująca jest teza mgr Włodzimierza Lebieckiego, że wokalna tradycja śpiewu mająca genezę jeszcze w XIX stuleciu odrodziła się po 1991 roku i dziś jest rozwijana zarówno w praktyce liturgicznej jak i festiwalowej.

Równie interesujące są podniesione w rozprawie cele „drugorzędne”, takie jak: uwarunkowania historyczne sprzyjające rozwojowi prawosławia na Ziemi Grodzieńskiej; etapy rozwoju kultury wokalne; przyczyny odrodzenia się zainteresowania kulturą wokalną na przełomie XX i XXI wieku; problemy z kształceniem dyrygentów i psalmistów; ukazanie osiągnięć wybitnych regentów i kompozytorów, duchownych Ziemi Grodzieńskiej (N. Bujłowa, A. Wołynczyka, A. Paszkowa i A. Bondarenki) oraz wskazanie na rolę prawosławnej praktyki wokalne w rozwoju kultury Grodzieńszczyzny.

Ocena wykorzystanych źródeł i literatury. Autor recenzowanej rozprawy wykorzystał obszerną literaturę przedmiotu. Oceniając wykorzystaną literaturę należy zwrócić uwagę na doskonałą orientację mgr Włodzimierza Lebieckiego w białoruskiej, rosyjskiej, polskiej i innej

literaturze naukowej. Doktorant w bibliografii przedstawił obszerne zestawienie prac historyków, teologów i muzykologów polskich i obcych, których dorobek miał znaczący wkład w poznanie wokalne tradycji śpiewu. Z obowiązku recenzenta pragnę zwrócić uwagę, że mgr Włodzimierzowi Lebieckiemu nie udało się dotrzeć do kilku istotnych opracowań znakomitej badaczki kultury śpiewu cerkiewnego Iryny Gierasimowej z Petersburga. Kilka jej pracy zostały opublikowane w Polsce między w „latopisach Akademii Supraskiej”. Niewykorzystanie wyżej wymienionych opracowań nie deprecjonuje rozprawy ani też nie wpływa na ostateczne wnioski i zawarte w niej ustalenia.

Nie można mieć zastrzeżenia, co do wykorzystanej bazy źródłowej. Przy tej tematyce konieczne było wykorzystanie państwowych i cerkiewnych zbiorów archiwalnych w Białorusi i Polsce. Autor korzystał z Państwowego Muzeum Historii Religii w Mińsku, Państwowego Muzeum Historii Religii w Grodnie, Narodowego Archiwum Historycznego w Grodnie, Rosyjskiej Narodowej Biblioteki w Sankt-Peterburgu, Biblioteki monasteru Zaśnięcia NMP w Żyrowicach, archiwach parafialnych na Grodzieńszczyźnie. Tak obszerne wykorzystanie bazy źródłowej spowodowało wprowadzenie do literatury naukowej nieznanych dotąd ustaleń i danych.

Ocena merytoryczna poszczególnych rozdziałów rozprawy doktorskiej. We wstępie autor omówił konstrukcję rozprawy i motywy jej podjęcia. Konstrukcja pracy nie budzi zastrzeżeń, jest przejrzysta i zrozumiała. We wstępie Autor rozprawy zwrócił uwagę na nowatorstwo prezentowanych efektów badań, definiujących cerkiewną kulturę wokalną na terenie Grodzieńszczyzny.

Rozdział pierwszy został poświęcony kwestiom terminologicznym, metodologii badań i zastosowanym pojęciom. Te bardzo istotne zagadnienia, pozwalające lepiej zrozumieć poruszone w rozprawie zagadnienia, jak też zastosowane w badaniach metody, powinny znaleźć się we wstępie a nie w rozdziale merytorycznym.

Pierwszym merytorycznym rozdziałem jest w rozprawie rozdział drugi poświęcony okresowi rozwoju kultury wokalne Cerkwi prawosławnej na Ziemi Grodzieńskiej (od czasów średniowiecznych do początków naszego stulecia). To interesujące studium teologiczne na temat rozwoju muzyki cerkiewnej stanowi ważny element rozprawy. Rozdział ten został napisany poprawnie pod względem merytorycznym i metodologicznym. Autor rozprawy analizując rozwój kultury wokalne odwołuje się do źródeł drukowanych i tradycji cerkiewno-wokalne Ziemi Grodzieńskiej.

Duży wkład pracy doktorant wniósł przy omówieniu roli muzyki religijnej, cerkiewnej i paraliturgicznej. Po raz pierwszy mamy więc szeroką analizę w ujęciu chronologicznym kultury muzycznej cerkiewnej na Ziemi Grodzieńskiej – tak blisko związanej z Cerkwią prawosławną na ziemiach polskich. Ustalenia autora rozprawy są cenne, ponieważ dostarczają wiele nowych informacji do zrozumienia roli muzyki religijnej w życiu Cerkwi i jej wiernych.

Za szczególnie wartościowy należy uznać kolejne rozdziały pracy omawiające obecność i rozpowszechnianie się prawosławnych dzieł liturgicznych i cerkiewnej kultury wokalne na Ziemi Grodzieńskiej. W rozdziale trzecim opisane zostały praktyki śpiewacze od przyjęcia chrześcijaństwa, poprzez kolejne stulecia aż do przełomu XX i XXI wieku, wykonanie muzyki religijnej przez świeckie zespoły wokalne. Zgadzam się z wyrażonym w tym rozdziale poglądem o szczególnej roli elementu cerkiewnego w duchowym ukształtowaniu kultury muzycznej. Słusznie Doktorant szczegółowo omawia współczesne zespoły śpiewacze, czyli chóry parafialne oraz osiągnięcia poszczególnych psalmistów, regentów i dyrygentów chóralnych.

Autor wykazał, że chóry z diecezji grodzieńskiej są reprezentatywne dla cerkiewnej kultury muzycznej pasa przygranicznego. Zgadzam się też z konkluzją mgr Włodzimierza Lebieckiego, że liturgiczna świadomość posługi Bogu i jej wokalne wyrażenie jest istotną częścią starożytnej tradycji, która jest niezbędna w początkowej fazie odrodzenia kultury wokalne.

Kolejny rozdział trzeci omawia prawosławną praksis wokalną jako czynnik rozwojowy kultury na Ziemi Grodzieńskiej, a nie kultury grodzieńskiej jak to niezręcznie sformułowano w rozprawie. Autor rozprawy, opisując obszernie kolejne etapy rozwoju Chóru Kameralnego Muzyki Cerkiewnej „Dojlidstwa, które wymagały od duchowieństwa prawosławnego, a zwłaszcza chórzystów z Grodzieńszczyzny, wielkiej aktywności i zaangażowania. Autor rozprawy umiejętnie opisuje odrodzenie tradycji wokalne na przełomie XX i XXI wieku. W tym rozdziale przedstawiono również historię Prawosławnego Festiwalu Wokalnego „Kalożskij Błagowiest”, składy Komitetu Organizacyjnego i Jury. W opracowaniu nie zabrakło też omówienia wykazu uczestników, wykazu laureatów oraz charakterystyki chórów biorących udział w tej największej muzycznej imprezie na terenie diecezji grodzieńskiej. Wielką zasługą omawianej pracy jest wskazanie na potencjał wykonawczy każdego festiwalu, ukazanie jego dynamiki i roli w życiu prawosławnej eparchii. Tym aspektem jest poświęcony fragment rozprawy zatytułowany *Festiwal „Kalożskij Błagowiest” w oczach uczestników i słuchaczy*. Przytoczono tam wywiady z uczestnikami festiwalu i opracowano wyniki badań ankietowych, które wykonano poprawnie metodologicznie. Odwołano się również do opinii słuchaczy i członków festiwalowego jury.

Zgadzam się z konkluzją mgr Włodzimierza Lebieckiego, że festiwal „Kalożskij Błagowiest” tkwi głęboko w kulturze wokalne i w życiu Cerkwi lokalnej, a poprzez swoją dynamikę staje się impreza międzynarodową.

Rozprawa doktorska mgr Włodzimierza Lebieckiego kończy się zakończeniem, wykazem skrótów, bibliografią wykorzystanych źródeł i literatury, licznymi cennymi i oryginalnymi aneksami oraz streszczeniami w języku rosyjskim, polskim i angielskim.

W zakończeniu Autor rozprawy zwrócił uwagę na rolę kultury muzycznej cerkiewnej w eparchii grodzieńskiej, a zwłaszcza w pracy duszpasterskiej i modlitwie. Autor rozprawy zdaje sobie sprawę, że nie wyczerpał do końca zagadnienia, ale świadom jest, że praca otwiera możliwości badawcze innym.

Na zakończenie kilka uwag szczegółowych. W pracy występują liczne powtórzenia, błędy terminologiczne i warsztatowe – zwłaszcza w przypisach, itd. Niektóre fragmenty rozprawy wymagają korekty językowej, doprecyzowania wniosków i uzasadnienia. Aneksy obejmują wiele stron rozprawy i są integralnie z nią związane. W takiej sytuacji dobrze by było zrobić do nich odniesienia w treści samej pracy doktorskiej. Powyższe uwagi nie deprecjonują recenzowanej pracy, a ich uwzględnienie wzbogaci jedynie jej wartość naukową.

Konkluzja. Praca mgr Włodzimierza Lebieckiego została oparta na materiale źródłowym. Rozprawa została napisana przy dużym wysiłku badawczym, stanowi dobry wkład w badaniach nad najnowszymi dziejami kultury wokalne na terenie Ziemi Grodzieńskiej. Recenzowane studium zawiera duże walory poznawcze, zwłaszcza poprzez wykorzystanie nieznanego dotąd materiału źródłowego. Należy podkreślić także bezstronność autora przy omawianiu problemów spornych i drażliwych z kulturowego i religijnego punktu widzenia. Pomimo powyższych uwag i wielu innych drobnych usterek moja opinia o pracy doktorskiej mgr Włodzimierza Lebieckiego jest w pełni pozytywna. Jej główną wartością jest przedstawienie najważniejszych etapów odrodzenia kultury śpiewu cerkiewnego na terenie Ziemi Grodzieńskiej od czasów

najdawniejszych po współczesne. Z tego zamierzenia autor pracy wywiązał się doskonale. Autor z powodzeniem zrealizował postawiony sobie cel wypełnienia luki w badaniach i uczynił to w sposób kompetentny.

Recenzowana rozprawa świadczy o pracowitości Doktoranta i umiejętnościach koncentracji na poruszonych problemach. Mgr Włodzimierz Lebiecki nie waha się stawiać hipotez, polemizować z przyjętymi już ustaleniami. Swoje stanowisko udowadnia głównie w oparciu o materiały źródłowe i dostępne mu opracowania. To śmiałe podejście do badań wymagało dobrego opanowania warsztatu naukowego, łączącego metodologię badań muzykologicznych i teologicznych. W rezultacie powstało interesujące opracowanie, posiadające duży aspekt poznawczy.

Reasumując stwierdzam, że praca mgr Włodzimierza Lebieckiego, *Kultura śpiewu cerkiewnego na Grodzieńszczyźnie – historia i współczesność*, spełnia wymogi formalne i merytoryczne stawiane rozprawom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie do dalszych etapów jej obrony.

+ *Warsonofiusz, Biskop Sieniatcki.*

Białystok, 2 marca 2021 r.

Ks. bp. dr hab. Warsonofiusz (Bazyli Doroszkiewicz)